

Zamek zbudowany w I poł. XIV w. przez Spytka z Melsztyna herbu Leliwa założyciela miasta Tarnowa, kasztelana krakowskiego. W XV w. częściowo zniszczony przez Węgrów odbudowany i powiększony przez Jana Amora Tarnowskiego. W XVI w. rozbudowany i unowocześniony w stylu renesansowym oraz ufortyfikowany systemem włoskim. Siedziba hetmana Jana Tarnowskiego stratega, wojownika, humanisty i mecenas sztuki. Po jego śmierci w r. 1561 zamek wraz z miastem przechodzi drogą kołigacji w ręce magnatów kresowych Ostrogskich co stało się przyczyną jego upadku.

Z pocz. XVIII w., opustoszały częściowo rozebrany w II poł. XVIII w. W r. 1848 zniszczono i zasypano pozostałe partie ruin w czasie budowy kopca pamiątkowego, Zupełny brak ikonografii i planów.

W r. 1939 rozpoczęto prace wykopaliskowe /dr. doc. G. Leńnyk, mgr. inż. W. Studnioki / - przerwane wybuchem II wojny światowej.

Od roku 1963 prowadzi się dalsze prace archeologiczne, konserwatorskie i badawcze.

Dotychczas odsłonięto eliptyczny zarys fundamentów najstarszej, gotyckiej części zamku ze stołpem oraz basztą bramną od południowego zachodu. Odsłonięto również pozostałości II fazy rozbudowy zamku / Późnogotyckiej/, obejmującej koncentrycznie pierwotne założenia gotyckie. W czasie prac wykopaliskowych stwierdzono, że zamek został zlokalizowany na wczesnośredniowiecznym orientowanym omentarzysku szkieletowym.

Stosunkowo najlepiej przetrwały fragmenty III fazy rozbudowy zamku renesansowego, a zwłaszcza na odcinku starowłoskiej fortyfikacji od strony wschodniej. Odgruzowano budynek tzw. arsenału - zachowany miejscami do wys. II piętra, z czytelnymi otworami strzelniczymi, schodami i skłopioną kazamatą w narożniku półn. - wsch. oraz sienią wjazdową i studnią zamkową od zachodu. Arsenau jest połączony murem kamiennym ceglanym z basztą półn. - wsch., przy czym poziom zachowanej korony tego muru jest zbliżony do wysokości arsenału.

W czasie prac wykopaliskowych odnaleziono liczne fragmenty ceramiki kuchennej, zdłuskiej i budowlanej, fragmenty żelaznych przedmiotów gospodarskich i uzbrojenia oraz liczne monety z XV - XIX w. Dużym osiągnięciem było odkrycie w klatce schodowej wiodącej do kazamaty dwu skarbów liczących łącznie 1000 sztuk monet srebrnych i miedzianych i miedzianych z XVII w.

Pracami konserwatorskimi objęto najbardziej zagrożone odcinki zamku gotyckiego. W przyszłości planuje się uzupełnienie i podniesienie murów obwodowych zamku gotyckiego oraz częściową rekonstrukcję budynku arsenału i baszty półn. - wsch., z przeznaczeniem na cele użytkowe. Omówione

prace są finansowane przez PWRN, PMRN, Krak. Grę Liczb. " Lajkonik " oraz Komitet Budowy Tarnowskiego Parku Kultury. Dużą pomoc w realizacji programu prac archeologiczno - zabezpieczających okazał Wojew. Konserwator Zabytków oraz władze terenowe. Nadzór naukowy sprawuje doc. dr. A. Żaki Oddział PAN Kraków, projekty zagospodarowania ruin wykonuje mgr inż. J. Klimek, Miastoprojekt Kraków, prace terenowe prowadzi mgr. M. Nowosad - Gryl.

Teren zamku zwiedzają liczne wycieczki krajowe i zagraniczne, a samo Zamczysko na Górze Marcina stanowi obiekt turystyczny i atrakcję Tarnowskiego Parku Kultury.

Zamek w Melsztynie

Zamek usytuowany na szczycie wysokiej góry /317 m n.p.m./, stromo opadającej ku Dunajcowi. W swoich początkach sięgać ma XII w. , a pierwszy gotycki zamek zbudowany został przez Spicymira, zwanego też Spytkiem, ok. 1340 r. Był to sławny rycerz, który odznaczył się w bojach na Śląsku, był doradcą króla Łokietka i mentorem młodocianego Kazimierza Wielkiego. Jako polityk brał udział w poselstwach i rokowaniach dyplomatycznych oraz w najpoważniejszych sprawach państwowych. Był wojewodą i kasztelanem krakowskim. Również był świetnym gospodarzem, jako pan wielkiej fortuny założył dużo wsi i osad, budował młyny, poszukiwał kruszców i przyczynił się do podniesienia dobrobytu kraju. Oprócz zamku w Melsztynie wznosił drugi w Tarnowie i rozbudował to miasto. Nazwa Melsztyn ma pochodzić z niemieckiego Mühl - lub Mellstein, zapewne od twardej skały na której wzniesiono zamek.

Zmarł w 1352 r. - pozostawił dwóch synów: Jana zwanego też Jaśkiem, który pozostał na zamku w Melsztynie i przybrał nazwisko Melsztyński /zmarł w 1384 r./ oraz Rafała, który dostał w spadku Tarnów, nazwał się Tarnowskim i stał się protoplastą tego rodu. Potomkowie obu tych wybitnych rodów jaśnieli przez ciąg XV i XVI stulecia.

Syn Jana a wnuk Spytka, zwany Mądrym, doradca króla Ludwika Węgierskiego , był główną sprężyną małżeństwa

Jadwigi z Jagiełłą, poległ bohatercko w bitwie z Tatarami nad Worskłą w 1399 r.

Zamek Melsztyński był przez 6 pokoleń w posiadaniu tego rodu od 1340 do 1511 r. Podupadli potomkowie Spytki sprzedali go Mikołajowi Jordanowi herbu Oraby z Myślenic. Wkrótce potem ród Melsztyńskich całkowicie wygasł. Nowy dziedzic pojął w małżeństwo Tarnowską, a syn ich Wawrzyniec Spytek Jordan rozbudował ok. 1550 r. zamek do rozmiarów wielkopańskiej rezydencji z kolumnowym dziedzińcem i nowymi wieżami. Kierownikiem robót był włoski Bartłomiej Ridolfi. W roku 1558 był własnością Taszyckich, potem w 1597 r. przeszedł drogą wiana po połowie do rodziny Sobków i Zborowskich, w poł. XVII w. całkowicie na Tarłów, przy których pozostał do 1748 r. a w końcu należał do zasłużonego rodu Zadora Lanekorońskich.

Za najazdu Karola Gustawa w XVII w. szturmowali Szwedzi zamek - jednak bezskutecznie. Zniszczony został w 1771 r. podczas walk konfederatów barskich - a nie remontowane mury rozpadły się w gruzy.

Żyłśnie przedstawiają się dziś ruiny zamku. Gród był silny i warowny, z ciosanego kamienia i cegły wzniesiony obwiedziony murem ze strzelnicami, najeżony blankami. Kwadratowa niższa wieża nad fosą ze zwodzonym mostem, strzegła przystępu od wschodu, a od zachodu broniło go łożysko Dunajca. Zamek składał się z 2-óch budynków - starego po Melsztyńskich i nowego dobudowanego przez Jordanów w XVI w. z wieżą wysoką. Był dwupiętrowy, na I p. miał kaplicę i archiwum, okolony był gankami na filarach. W obrębie zamku mieściły się drewniane łazienki, browar, ogród, chmielnik i cysterna. Do dziś zachowała się wieża / w trzech ścianach / dołem z kamienia, górą z cegły, czworoboczna, z otworami okiennymi i resztkami obramień kamiennych. Widać też resztki murów oraz zarysy budowli dawnego pałacu renesansowego.

Zamek na Panieńskiej Górze koło
wielkiej wsi - obok Wojnicza

O zamku tym mamy bardzo skromne wiadomości. Leżał on na dużym placu, na szczycie Góry Panieńskiej, zwanym do dziś "Zamek", a istniał prawdopodobnie już w drugiej połowie XI w. gdyż z górą związana jest legenda o wiaroświadnych żonach. Broniły się one w zamku wraz z kochankami, przeciw wojskom Bolesława Śmiałego i legalnym mężom, wracającym z wyprawy kijowskiej. Plac zamkowy był wysokim wałem ziemnym - zachowanym do dziś - a na nim wznosił się dawniej zamek dolny z zabudowaniami gospodarskimi. Z zamku górnego z XIV w. pozostały spore resztki murów przyziemia.

Zamek wzniesiony został przez Kazimierza Wielkiego jako jedna z warowni obronnego systemu dunajcowego, wymierzonemu przeciw ewent. zagrożeniu z południa. Został zburzony w 1772 r. w czasie walk konfederatów barskich i nie konserwowany uległ całkowitemu zniszczeniu.

Obecne wiadomości o przedstawionych trzech zamkach są skąpe i niekompletne. Dlatego też konieczną rzeczą jest przeprowadzenie dokładnych badań historycznych i archeologicznych, które napewno przyniosą szereg ciekawych wiadomości.

Opracowali: inż W. Gryl, J. Królikiewicz, M. Olszowska.
Zestawił całość: W. Medwecki

Tarnów - wrzesień 1969 r.